

Ekonomik Politika Belirsizliği, Turizm Gelirleri ve Döviz Kuru Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği

Elif Hilal NAZLIOĞLU*

ÖZ

Küresel belirsizliklerin ekonomik ve finansal göstergeler üzerindeki etkisi son yıllarda üzerine odaklanılan önemli bir araştırma sorusudur. Turizm sektörünü geliştirmek, turizm gelirlerini sürekli hale getirmek için politikalar tasarlayan, ekonomisi kırılgan bir yapıya sahip olan ve yükselen piyasa ekonomisi özelliği gösteren Türkiye, belirsizlik göstergelerinin ekonomik etkilerinin ampirik analizine oldukça uygun bir örnektir. Bu çalışma, küresel ekonomik politika belirsizliği ve döviz kurunun turizm gelirleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Ocak 2012-Eylül 2022 dönemi aylık veriler kullanılarak, zaman serisi nedensellik ve eş bütünleşme analizleri yapılmıştır. Eşbütünleşme analizi, uzun dönemde küresel ekonomi politikası belirsizliğindeki artışın Türkiye'de turizm gelirlerini azalttığını, döviz kurundaki artışın turizm gelirlerini artırdığını göstermektedir. Nedensellik analizi, kısa dönemde değişkenler arasında bilgi transferi olmadığını işaret etmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye turizm altyapısını geliştirmek amacıyla tasarlanan uzun vadeli politikaların hem küresel belirsizlik hem de kurları etkileyen dinamikleri dikkate alması gerekliliği yönünde kanıtlar içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Politika Belirsizliği, Turizm Geliri, Döviz Kuru, Eşbütünleşme, Nedensellik

JEL Sınıflandırması: D89, F31, Z30

The Relationship Between Economic Policy Uncertainty, Tourism Receipts and The Exchange Rate: The Case of Türkiye

ABSTRACT

An important research question that has received much attention in recent years is the impact of global uncertainties on economic and financial indicators. Türkiye, which is a very appropriate example for the empirical analysis of the economic impact of uncertainty indicators, as it is designing policies to develop the tourism sector and make tourism receipts sustainable, has a fragile economy and is an emerging market economy. This study aims to examine the impact of global economic policy uncertainty and exchange rates on tourism receipts. In this regard, time series causality and cointegration analyses were conducted using monthly data for the period January 2012-September 2022. Cointegration analysis shows that in the long run, increases in global economic policy uncertainty reduce tourism receipts in Türkiye, while exchange rate appreciation increases tourism receipts. Causality analysis indicated that there was no information transfer between variables in the short run. These findings provide evidence that long-term policies to improve Türkiye's tourism infrastructure should take into account both global uncertainty and exchange rate dynamics.

Key Words: Economic Uncertainty, Tourism Receipts, Exchange Rate, Cointegration, Causality

JEL Classification: D89, F31, Z30

*Öğr. Gör. Dr. Pamukkale Üniversitesi Denizli Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü. enazlioglu@pau.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0002-4425-7479

(Makale Gönderim Tarihi: 23.02.2024 / Yayına Kabul Tarihi: 13.09.2024)

Doi Number: 10.18657/yonveek.1441935

Makale Türü: Araştırma Makalesi

GİRİŞ

Belirsizlik veya riskler doğal afet, savaşlar, krizler, politik ve siyasi nedenler veya ani politika değişiklikleri gibi durumlardan dolayı oluşabilmektedir (Bloom vd., 2013: 1594). Belirsizlik, insanların gelecekteki gelir akımları ile ilgili endişelerini de arttırabilmektedir. Bu doğrultuda bireyler tüketim tercihlerini azaltma ve tasarruf yapma eğilimine yönelebilirler (Carroll, 1996: 296). Ekonomilerde riskler ve belirsizlikler olduğunda tüketiciler kendilerini güvende hissetmemelerinden dolayı en az şekilde etkilenmek için sürekli bir arayış içindedirler (Kök ve Nazlıoğlu, 2020: 246). Küresel ekonomik görünüm her zamankinden daha belirsiz ve tüm paydaşlar ve hükümetler çeşitli ekonomik politika kararlarıyla ilgili belirsizliklere karşı hassas bir dönemdedir (Işık vd., 2020: 1345). 2008 Küresel Ekonomik Krizi, 2010 Avrupa Borç Krizi, 2011 Arap Baharı, 2019 Covid-19 Pandemisi ve 2022 Ukrayna-Rusya savaşı gibi ekonomik, siyasi, politik ve bulaşıcı hastalıkların neden olduğu risk ve belirsizlikler ekonomik faaliyetleri olumsuz etkilerken turizm sektörü için de olumsuzluklara neden olabilmektedir. Nitekim koronavirüs salgını sonrası alınan seyahat kısıtlamaları kararları ulusal ve uluslararası anlamda turizm faaliyetlerini durma noktasına getirmiştir.

Ekonomik ve politik belirsizlikler yatırımcıların, karar alıcıların ve tüketicilerin davranışlarında değişikliklere neden olduğu bilinen bir gerçek olmakla birlikte ülkelerin ekonomik performanslarının olumsuz etkilenmesine neden olabilir. Hanehalkı (tüketiciler) artan ekonomik politik belirsizlik karşısında harcamalarını kısma ve tasarruflarını artırma konusunda daha ihtiyatlı davranarak davranışlarını değiştirebilirler (Giavazzi ve McMahon 2012: 529; Baker vd., 2016: 1595; Dragouni vd., 2016: 81). Bu konuda yapılan çalışmalardan Giavazzi ve McMahon (2012), Almanya'daki hane halklarının ekonomik politika belirsizliği yükseldiğinde tasarruflarını artırdığını yani harcamaların azaldığını tespit etmişlerdir. Kısa dönem için tüketim ve büyüme üzerinde olumsuz etki gösterirken, orta dönemde ise tasarrufların değerlendirilme şekline bağlı olarak ekonomik büyüme üzerindeki etkinin değiştii ifade edilmiştir (Güney, 2020:3). Bu durumda belirsizliğe verilen tepkiler, turizm ve konaklama endüstrisindekilerin yanı sıra turistlerin davranışlarında da kendini göstermektedir (Payne vd., 2022: 24). Bu bağlamda, son zamanlarda haber temelli ekonomik politika belirsizlik ölçümleri (Baker vd., 2016: 1593-1636) ile çeşitli turizm göstergeleri arasındaki etkileşimi inceleyen bir literatür ortaya çıkmaya başlamıştır.

Turizm sektörünün gelişimi birçok ülke için ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisinden dolayı oldukça önemlidir. Turizm sektörü ekonomik krizler, doğal afetler, politik sorunlar, iç karışıklıklar (siyasi sorunlar) ve salgın hastalıklar gibi olaylardan hızlı bir şekilde etkilenmektedir (Tsai ve Chen, 2011: 159). Bu tür etkilere karşı turistlerin iptal ve erteleme gibi davranışlarla göstermiş oldukları tepkiler turizm sektörü için gelir kaybı, belirsizlik ve kırılğanlık gibi durumlar oluşturmaktadır (Wu vd., 2022: 609). Turizm sektörünün olumsuz olarak etkilenmesi birçok ekonomik faaliyetin de çarpan etkisi nedeniyle olumsuz etkilenmesine neden olabilir. Artan belirsizliklerle birlikte tüketicilerin seyahat ve

tatil planları iptal edilebiliyor veya ertelenebiliyor. Bu nedenle, politikaya bağlı ekonomik belirsizliklerin, yerleşik ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerin ötesinde turizm talebini etkilemesi beklenmektedir (Işık vd., 2020: 1346). Türkiye, Morgan Stanley Capital International (MSCI) sıralamasına göre yükselen piyasa ekonomisi olmasının yanı sıra turizm gelirleri açısından da dünyada ilk on ülke içerisinde yer almaktadır (MSCI, 2023; UNWTO, 2023). Bu çalışma, küresel ekonomik politika belirsizliği (GEPU) ile Türkiye turizm gelirleri ve Dolar/TL döviz kuru eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisini araştırmaktadır. Pandemi öncesi 2019 yılı itibariyle Türkiye turizm gelirleri, toplam GSYH'ya %5,4 katkıda bulunurken yine aynı dönemde yıllık 751\$ kişi başı ortalama harcamaya sahip, 44 milyon turist sayısı ve 38 milyar dolar turizm geliriyle zirveye çıkmıştır (TÜİK, 2023). Bilindiği üzere Covid-19 salgını ekonomilerde kesintiye neden olmakla birlikte 2021 yılı tekrar bir toparlanma getirmiştir. 2021 yılı itibariyle Türkiye turizm gelirleri 30 milyar dolar, ziyaretçi sayısı ise 29 milyon kişi civarında olmuştur. Kişi başı ortalama harcama 1021\$ seviyesine çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı, küresel ekonomik politika belirsizliği ve döviz kurunun turizm gelirleri üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Bunun için Ocak 2012-Eylül 2022 dönemi aylık verileri kullanılarak, zaman serisi nedensellik ve eşbütünleşme analizleri yapılmıştır. Eşbütünleşme analizi, uzun dönemde küresel ekonomi politikası belirsizliğindeki artışın Türkiye'de turizm gelirlerini azalttığını, döviz kurundaki artışın turizm gelirlerini artırdığını göstermektedir. Nedensellik analizi, kısa dönemde değişkenler arasında nedensellik ilişkileri olmadığına işaret etmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye turizm altyapısını geliştirmek amacıyla tasarlanan uzun vadeli politikaların hem küresel belirsizlik hem de kurları etkileyen dinamikleri dikkate alması gerekliliği yönünde kanıtlar içermektedir.

Literatür incelemesi Türkiye için turizm gelirleri, GEPU endeksi ve Dolar/TL döviz kuru arasındaki ilişkide boşluk olduğunu göstermektedir. Literatürde yer alan çalışmalar değerlendirildiğinde bu çalışmanın bu anlamda ilk çalışmalardan biri olabileceği düşünülmektedir. Ampirik literatürde, genel olarak EPU endeksi belirsizliğin bir ölçümü için kullanılmış; ancak Türkiye için hesaplanan bir EPU endeksi olmadığından dolayı çoğunlukla Avrupa ülkelerine ait belirsizlik endeksleri kullanılarak analizler yapılmıştır.

Çalışmada ikinci bölümde seçili literatür özetlenmiş; üçüncü bölümde metodoloji özü itibariyle tanıtılmış dördüncü bölümde veri tanımlanmış; beşinci bölümde ampirik bulgular yorumlanmış ve nihayet çalışma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

I. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür, ekonomik politik belirsizlik (EPU) endeksi ve makroekonomik faktörler arasındaki ilişki incelenmiş olup belirsizliğin ekonomik değişkenler üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Cekin, Pradhan, Tiwari ve Gupta (2020) EPU endeksi ile farklı ülkelerin ulusal EPU endeksleri arasındaki ilişkiyi incelemiş olup değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlılık saptamışlardır. Korkmaz ve Güngör (2018) EPU endeksi ve finansal piyasalar arasındaki ilişkiyi sektör

endekslerini kullanarak incelemiş ve EPU'nun sektör endekslerini istatistikî olarak anlamlı bir şekilde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Buradan itibaren turizm sektörü ve ekonomik politik belirsizlik arasındaki bağlantı üzerine literatür çalışılacaktır. Gozgor ve Ongan (2017) ABD için EPU ve turist harcamaları arasındaki bağlantıyı Ocak 1998-Aralık 2015 dönemi için incelemişlerdir. Eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre daha yüksek belirsizliğin uzun vadede turizm harcamalarında önemli azalmalara yol açtığı tespit edilmiştir. Başka bir çalışmada Gozgor ve Demir (2018) gelişmiş ve gelişmekte olan 17 ekonomi için EPU'nun seyahat harcamaları üzerindeki etkisini En Küçük Kareler Kukla Değişken modeli (LSDV) ile analiz etmişlerdir. Sonuçlara göre EPU'daki bir artış, toplam seyahat harcamalarını %3 ve kişisel seyahat harcamalarını da %6 azaltmaktadır. Ayrıca EPU'nun seyahat harcamalarına etkisi gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tsui, Balli, Tan ve Lau (2018) Yeni Zelanda'da EPU'nun iş turizmi üzerindeki etkisini 2008-2015 dönemi için Panel Veri Yerçekimi Modeli kullanılarak araştırmışlardır. Sonuçlar, iki ekonomik faktörün (Yeni Zelanda'nın EPU endeksi ve ikili ticaret hacimleri) ve iki ekonomik olmayan faktörün (uçuş mesafesi ve toplam direkt uçuş koltukları), iş turizmi akışlarındaki bazı farklılıkları açıklamada istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Singh, Das, Jana ve Tiwari (2019) ABD için EPU ve uluslararası turist akışları arasındaki ilişkiyi Ocak 1997-Nisan 2017 dönemi için incelemişlerdir. İlk aşamada, ülkeye özgü EPU ve küresel EPU'nun turist akışları üzerindeki etkisini ikinci aşamada ise, küresel EPU'nun etkisini ortadan kaldırarak ülkeye özgü EPU'nun turist akışları üzerindeki etkisini farklı zaman boyutlarındaki değişimleri yakalamak için Dalgacık Analizi yaklaşımını kullanarak araştırmışlardır. Sonuçlara göre: (a) politika belirsizliği şokunun etkisi turist akışı üzerinde çok az anlîk etkiye sahiptir, (b) olumsuz ekonomik olayların olması nedeniyle turist akışları üzerinde orta ile uzun dönemde şoklar devam etmektedir, (c) yurt içi piyasaların etkisi (ülkeye özgü) EPU, ABD için küresel EPU'ya kıyasla daha baskın olduğu görülmüştür. Wu ve Wu (2019) Avrupa EPU'su ile İspanya, Portekiz, İtalya, İrlanda ve Yunanistan'daki turizm faaliyetleri arasındaki bağlantıyı 1995-2015 arası dönem için incelemişlerdir. Granger nedensellik analizine dayanan sürekli dalgacıklar, dalgacık tutarlılığı ve dalgacık faz farkı yaklaşımlarının kullanıldığı çalışmada sonuçlar, kısa vadede Avrupa EPU'sundan uluslararası turizm gelirlerine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu ve uzun vadede ise Avrupa EPU'su ve Avrupa ülkelerinin uluslararası turizm gelirleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Akadiri, Alola ve Uzuner (2020) ekonomik büyüme için ek bir faktör olarak içeren çok değişkenli bir Granger nedensellik modelinde Amerika, Avrupa ve Asya-Pasifik'te 12 ülke için uluslararası turist gelişleri ve EPU bağlantısı 1995–2016 döneminde incelenmektedir. Sonuçlara göre ABD, Fransa ve İrlanda'da çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu; Kanada, Almanya, Çin ve Brezilya'da uluslararası turist gelişlerinden EPU endeksine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Işık, Sırakaya-Türk ve Ongan (2020) Ocak 1996–Eylül 2017

döneminde Meksika ve Kanada'dan ABD'ye gelen uluslararası turist akışlarındaki turizm talebini tahmin etmede EPU endeksinin etkinliğini ve etkisi araştırılmıştır. Bulgular, EPU endeksindeki artışların ABD'ye yönelik turizm talebinde düşüşlere yol açması nedeniyle EPU'nun önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. EPU endeksindeki artışlar, Kanadalıların ABD'ye yaptıkları tatilleri Meksikalılara göre oransal olarak daha fazla azaltmalarına neden olduğu bulunmuştur. Wu ve Wu (2020) EPU ve BRIC ülkeleri turizm sektörü arasındaki ilişkiyi yıllık veriler bazında Granger nedensellik analizine dayalı Dalgacık Analizi yaklaşımı ile incelemiştir. Sonuçlar değişkenler arasında zaman ve sıklığa göre değişen ilişkiler olduğunu göstermiştir. Brezilya 'da kısa ve orta vadede EPU'dan uluslararası turizm gelişlerine tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu, Çin ve Rusya'da ise uzun dönemde EPU ve uluslararası turizm gelişleri üzerinde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Wu, Wu, Wang, Wu ve Wu (2021) Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'deki (BRIC) uluslararası turist gelişleri ve EPU arasındaki ilişkileri 1995-2018 yılları arası dönem için Granger nedensellik analizine dayanan üç boyutlu dalgacık yaklaşımını kullanarak incelemiştir. Sonuçlar, ekonomi politikalarına ilişkin belirsizliğin sadece makroekonomik değişkenleri değil turizm faaliyetlerini de etkilediğini göstermektedir. EPU'nun uluslararası turist varışları üzerinde kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli etkileri tespit edilmiştir. Gürsoy (2021) Türkiye Bist turizm endeksi ve Rusya, İngiltere ve Almanya EPU endeksleri arasındaki ilişkiyi Ocak 1997-Ekim 2020 dönemi için Hatemi-J (2012) asimetrik nedensellik testi kullanılarak incelemiştir. Sonuçlar Rusya ve Almanya'da EPU'daki artış ve azalışın BIST turizm endeksini etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca İngiltere EPU'su ile BIST turizm endeksi arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Wu, Wu, Liu, Wu, & Wu (2022) GEPU ile kırılmalı beş ülkedeki (Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye) turizm faaliyetleri arasındaki ilişkiyi 1997-2018 dönemi için üç boyutlu dalgacık dönüşümü bağlam yapılarını kullanarak analiz etmişlerdir. İlişkinin genellikle zaman içinde değiştiğini ve düşükten yükseğe frekans döngüleri gösterdiğini bulmuşlardır. GEPU endeksi turizm faaliyetleri ile birlikte hareket ettiğinde zamanlama ve sıklık durumlarının değiştiğini göstermişlerdir. Akdağ, Kılıç, Gürlek ve Alola (2022) seçili 20 destinasyon için 2001-2017 periyodunda EPU ve turizm gelirleri arasındaki bağlantıyı incelemiştir. Sonuçlara göre EPU endeksi ile giden turizm harcamaları arasında uzun vadeli bir ilişki bulunmuştur.

Literatür taramasının genel olarak sonuçlarını değerlendirilirse değişkenler arasında eşbütünlük, nedensellik ilişkileri olduğu ancak ilişkinin yönünün ve zamanının değiştiği vurgulanmaktadır. Ayrıca dalgacık analizi uygulanan çalışmaların genel sonuçları ise değişkenler arasında zaman ve sıklığa göre değişen ilişkiler olduğunu göstermektedir. Son olarak özellikle artan ekonomik politika belirsizliğinin turizm gelirlerini azalttığı söylenebilir.

II. METODOLOJİ

Türkiye'de Küresel Ekonomi Politika Belirsizliği Endeksi, turizm gelirleri ve Dolar/TL döviz kuru arasındaki dinamik ilişkileri ampirik olarak incelemek için, uzun dönemli kararlı durum dengesini kuran eşbütünlük analizinden ve

potansiyel tahmine yönelik bilgileri ortaya çıkaran nedensellik analizinden yararlanılmaktadır. Aşağıda kullanılan ekonometrik araçların detaylarına kısaca değinilmektedir.

A. Eşbütünleşme Testleri

Uzun dönemli durağan durum dengesini incelemek için Engle ve Granger (1987) ve Phillips ve Ouliaris (1990) eşbütünleşme testleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Eşbütünleşme analizi için tahmin edilen regresyon modelinin genel formu aşağıdaki gibidir:

$$y_t = \delta'z_t + \beta'x_t + u_t \quad t = 1, \dots, T \quad (1)$$

burada y_t turizm gelirlerini içeren bağımlı değişken, x_t Küresel Ekonomi Politika Belirsizliği Endeksi ve Dolar/TL döviz kuru değişkenlerini içeren açıklayıcı değişkenler matrisi, β eşbütünleşme katsayısı, z_t deterministik terimler matrisi ve δ deterministik terim katsayısıdır. Deterministik terim sabitli model için $z_t = [1]$ ve sabit ve trendli model için $z_t = [1, t]$ olarak tanımlanmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisinin var olup olmadığını test etmek için hata teriminin sıfır hipotez altında birim kök içerdiği (eşbütünleşmenin olduğu), alternatif hipotez altında durağan olduğu (eşbütünleşmenin olmadığı) sınanmaktadır. Bu hipotez testi için Engle ve Granger (1987), eşbütünleşmenin varlığını incelemek için Dickey ve Fuller'in (1981) ADF birim kök testini, Phillips ve Ouliaris (1990) ise Phillips ve Perron'un (1990) PP birim kök testini kullanmaktadır.

B. Nedensellik Testleri

Granger (1969) nedenselliği test etmek için VAR(p) modelini aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

$$y_t = \gamma + \Phi_1 y_{t-1} + \dots + \Phi_p y_{t-p} + u_t \quad (2)$$

burada y_t m adet içsel değişkeni temsil etmektedir. γ sabit terimler vektörü, $\Phi = (\Phi_1, \dots, \Phi_p)'$ katsayı matrisi ve u_t hata terimidir. Bu düzende, Granger nedenselliğini test ederken ilgili y_t değişkeni için p parametresine sıfır kısıtı ($H_0: \Phi_1 = \dots = \Phi_p = 0$) getirilmektedir. Granger nedenselliğini test etmek için kullanılan Wald istatistiği, p serbestlik dereceli asimptotik bir χ^2 dağılımına sahiptir.

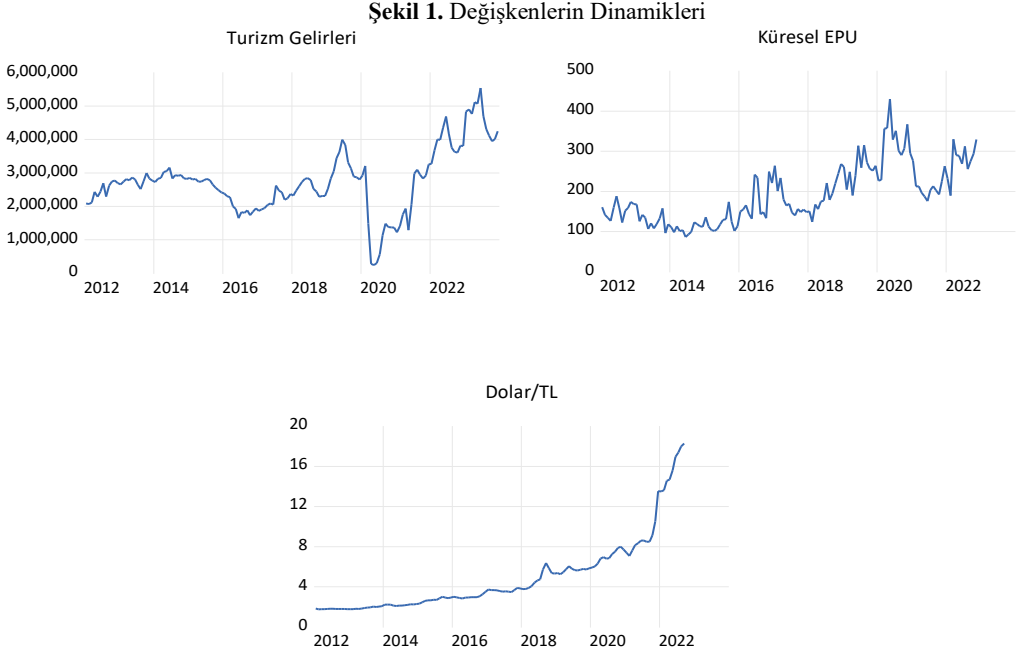
C. Veri

Çalışmada Küresel Ekonomi Politika Belirsizliği Endeksi (GEPU)¹, Türkiye turizm gelirleri (TG) ve Dolar/TL döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır.

¹GEPU Endeksi, 21 ülkenin (Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Avustralya, Birleşik Krallık, Brezilya, Çin, Fransa, Güney Kore, Hindistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Japonya, Kanada, Kolombiya, Meksika, Rusya, Şili, Yunanistan) ulusal EPU endekslerinin GSYH ağırlıklı ortalamasıdır. Her bir ulusal EPU endeksi, ekonomi (E), politika (P) ve belirsizlik (U) ile ilgili üç terim içeren kendi ülkesine ait gazete makalelerinin göreceli sıklığını yansıtır. Diğer bir deyişle, her bir aylık ulusal EPU endeksi değeri, o ay içinde kendi ülkesindeki ekonomi politikası belirsizliğini tartışan gazete makalelerinin payı ile orantılıdır. Küresel Ekonomik Politika Belirsizliği (GEPU) Endeksi ilk olarak, 1997 veya ilk yıldan 2015'e kadar her bir ulusal EPU endeksinin ortalama 100'e yeniden normalize edilmiş ve ülkeler için regresyona dayalı bir yöntem kullanılmıştır. Daha sonra IMF'nin Dünya Ekonomik Görünümün yer aldığı veri tabanından alınan GSYH verilerini kullanarak, her ay için GEPU Endeksi değerini 21 ulusal EPU endeksi değerinin GSYH ağırlıklı ortalaması olarak

Değişkenler Ocak 2012-Eylül 2022 dönemi için aylık frekansta 129 gözlemden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenler için detaylı bilgiler Tablo 1’de gösterilmektedir. Küresel ekonomi politika belirsizliği endeksi (GEPU) www.policyuncertainty.com, turizm gelirleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), ve Dolar/TL kuru TCMB’den derlenmiştir. Turizm gelirleri mevsimsellik barındırdığından, ekonometrik tahminlerde Census X-13 yöntemi kullanılarak mevsimsellikten arındırılmış veri kullanılmıştır. Birim kök, eşbütünlük ve nedensellik analizlerinde değişkenlerin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

Şekil 1, değişkenlerin zaman dinamiklerini göstermektedir. Turizm gelirlerinin mevsimsellik barındırdığı dikkat çekmektedir. Serideki dalgalanma Türkiye turizminin deniz, kum, güneş özelliğinden kaynaklı olarak yaz aylarında artış ve kış aylarında düştüğü görülmektedir. Covid-19 pandemisinin ilan edilmesinden sonra seyahat yasaklarının konulmasıyla turizm gelirleri en düşüş seviyesini görmüştür. Küresel EPU olarak ifaden edilen GEPU’da ani yükseliş ve düşüşler olduğu görülmektedir. Bu noktalar endekste riskin arttığı ve azaldığı yerler olup riske maruz kalınan dönemleri göstermektedir. İlk olarak Brexit oylamasının olduğu Haziran 2016’da riskin yükseldiği görülmektedir. Covid-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılı Şubat ayında 228’den Mart ayında 356’ya, devamında 430 puana çıkmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

hesaplanmaktadır. GEPU Endeksi'ne giren 21 ülke, SAGP'ye göre ayarlanmış bir temelde piyasa döviz kurlarının %80'ini ve küresel üretimin de yaklaşık %71'ini oluşturuyor (Baker, Bloom ve Davis, 2016).

2012-2022 dönemi için Dolar/TL grafiğine baktığımızda Türk Lirasının değer kaybına uğradığı görülmektedir. Yabancı paranın ulusal para karşısında değerlendirilmesi turist açısından olumlu bir durum olarak görülmekte iken döviz geliri açısından olumsuz bir durum olarak genel kabul görmektedir. 2018 yılına kadar 1 dolar 4 TL'nin altında işlem görmekte iken bu tarihten itibaren sürekli bir yükselme olduğu görülmektedir. Özellikle Temmuz 2018 Rahip Brunson Krizinden sonra Dolar/TL için bir şok yaşandığı ifade edilebilir. Daha sonra 2019 yılında ortaya çıkan koronavirüs pandemisinden sonra küresel anlamda ekonomik olarak yaşanan olumsuzluklar, 2022 Rusya-Ukrayna savaşı gibi ve devamındaki enerji piyasasındaki yaşanan olumsuzluklar hem küresel ekonomik belirsizliklerde hem de Türkiye için Dolar/TL döviz kurunda dalgalanmalara neden olmuştur.

Tablo 1, tanımlayıcı istatistikler ve korelasyon katsayılarını rapor etmektedir. Belirsizlik endeksi ilgili dönemde ortalama 190.06 olmuştur. Turizm gelirleri ortalama aylık 2,5 milyar \$ olmuş, en yüksek 2022 yılı Ağustos ayında 6,7 milyar \$ olmuştur. Burada dikkat çeken bu ayda ortalamanın üç katı bir gelir elde edilmiş olmasıdır. En düşük gelirin elde edildiği Nisan 2020 dönemi, Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin ilan edilip yasakların başladığı Mart 2020 sonrası süreçtir. Döviz kuru ortalama 4.97 TL olmuş, en yüksek 2022 Ağustos ayında 18.28 TL olmuştur. Ayrıca çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) istatistiklerinden elde edilen Jarque-Bera test istatistiğine göre serilerin normal dağılıma sahip olmadığı görülmektedir.

Korelasyon katsayısı, -1 ile +1 arasında değer alır ve iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönünü ve gücünü gösterir. GEPU endeksi ile Türkiye turizm gelirleri için ilişkinin yönü negatif ve güçlü olmadığı görülmektedir. Dolar/TL'nin GEPU ile ilişkisi pozitif yönlüdür. Kur ile turizm gelirleri arasında pozitif yönlü güçlü olmayan bir ilişki gözükmemektedir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Katsayıları

İstatistik	TG	GEPU	Dolar/TL
Ortalama	2556378	190.06	4.97
Maksimum	6754657	430.25	18.28
Minimum	175638	86.29	1.75
Standart Sapma	1361199	72.94	3.78
Çarpıklık	0.69	0.79	1.81
Basıklık	2.81	2.97	6.04
Jarque-Bera	10.68	13.46	120.77
Olasılık	0.004	0.001	0.000
Korelasyon	TG	GEPU	Dolar/TL
TG	1		
GEPU	-0.093	1	
Dolar/TL	0.216	0.640	1

III. AMPİRİK BULGULAR

Eşbütünlük ve nedensellik analizleri için öncelikle değişkenlerin durağanlık seviyelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda değişkenlerin birim kök dereceleri ve durağanlıklarının analizi için Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller – ADF) (Dickey Fuller, 1979) ve durağanlık için KPSS (Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin, 1992) testleri kullanılmıştır. Değişkenlerin hem seviye hem de farkı için birim kök testi sonuçları Tablo 2’te gösterilmiştir. Seviye değişkenler için ADF testi TG ve kurun birim kök içerdiğini

ancak GEPU'nun sabit ve trendli model için seviyede durağan olduğunu; KPSS testi TG'nin seviyede durağan olduğunu ancak diğer değişkenlerin birim kök içerdiğini göstermektedir. Dolayısıyla, ADF ve KPSS testleri GEPU'nun seviyede durağan olup olmadığına ilişkin fikir birliği sağlamamaktadır. Çünkü ADF testine göre GEPU değişkeni seviyede birim kök içerirken, KPSS testine göre seviyede durağan gözükmemektedir. Bununla birlikte, ADF ve KPSS testleri tüm değişkenlerin birinci farkında durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Birim Kök Analizi Sonuçları

Değişken	Deterministik Terim	Seviye		Birinci Fark			
		ADF	KPSS	ADF	KPSS		
lnTG	Sabit	-1.886	0.121	-7.869	***	0.068	
	Sabit ve trend	-1.648	0.067	-7.837	***	0.066	
lnGEPU	Sabit	-2.045	1.048	***	-15.057	***	0.122
	Sabit ve trend	-4.718	***	0.119	*	-15.003	***
lnDolar/TL	Sabit	1.998	1.358	***	-7.901	***	0.053
	Sabit ve trend	-0.983	0.239	***	-8.350	***	0.061

Not: ADF testi için maksimum gecikme sayısı 12 olup optimum gecikme sayısı ise Schwarz bilgi kriteri ile belirlenmiştir. KPSS testinde uzun dönem varyans, Bartlett çekirdek tahmincisine göre belirlenmiş olup bant genişliği (bandwidth) Newey-West metodu ile elde edilmiştir. ADF testi kritik değerleri sabitli model için -3.482 (%1), -2.884 (%5) ve -2.578 (%10); sabit ve trendli model için -4.031 (%1), -3.445 (%5) ve -3.147 (%10)'dur. KPSS testi kritik değerler sabitli model için 0.739 (%1), 0.463 (%5) ve 0.347 (%10); sabit ve trendli modelde 0.216 (%1), 0.146 (%5) ve 0.119 (%10)'dur. ***, **, ve * sembolleri 1%, 5% ve 10% anlamlılık düzeylerindeki istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Birim kök analizi sonuçları, böylece, değişkenlerin seviyelerinde birim kökün varlığına işaret ederken, birinci farklarının durağan olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, değişkenler arasında bir eşbütünlüşme ilişkisi olabileceği ihtimalini beraberinden getirmektedir. Tablo 3, Engle ve Granger (1987) ve Phillips ve Ouliaris (1990) eşbütünlüşme testleri sonuçlarını yansıtmaktadır. Her iki test sonuçları hem sabit hem de sabit ve trend içeren model için eşbütünlüşme yoktur boş hipotezinin reddedildiğini; böylece turizm gelirlerinin GEPU ve Dolar/TL ile uzun dönem eşbütünlüşme ilişkisine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Eşbütünlüşme Analizi Sonuçları

Deterministik Terim	EF-ADF	Olasılık	PO-Za	Olasılık
Sabit	-3.677*	0.069	-3.798*	0.051
Sabit ve trend	-4.513**	0.023	-4.095*	0.065

Not: EG-ADF: Engle and Granger (1987) ADF eşbütünlüşme testi. PO-Za: Phillips ve Ouliaris (1990) Za eşbütünlüşme testi. EG-ADF testi için maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak alınmış ve optimal gecikme Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. PO-Za testinde uzun dönem varyans, Bartlett çekirdek tahmincisi ile elde edilmiş ve bant genişliği (bandwidth) Newey-West metodu ile belirlenmiştir. EG-ADF ve PO-Za testlerinde kritik değerler sabitli model için -4.308 (1%), -3.768 (5%), -3.449 (10%); sabit ve trendli model için -4.645 (1%), -4.157 (5%), -3.843 (10%).

Uzun dönem eşbütünlüşme ilişkisinin varlığı, eş bütünlüşme parametrelerinin tahminini gerektirmektedir. Bunun için OLS, Ordinary Least Squares, FMOLS, Fully Modified Ordinary Least Squares (bkz. Phillips ve Hansen, 1990), CCR, Canonical Cointegrating Regression (bkz. Park, 1992) ve DOLS, Dynamic Ordinary Least Squares (bkz. Stock ve Watson, 1993) tahmincileri kullanılmıştır. OLS tahmincisinin açıklayıcı değişkenlerin hata terimiyle ilişkili olduğu durumda ortaya çıkan içsellik sorunu altında sapmalı ve tutarsız olduğu

bilinirken; FMOLS, CCR ve DOLS tahmincileri eşbütünleşme parametrelerinin içsellik sorunu altında sapmasız ve tutarlı şekilde tahmin edilmesini mümkün hale getirmek amacıyla geliştirilmiştir. Tablo 4, bu yaklaşımlardan elde edilen eşbütünleşme katsayı tahminlerini göstermektedir. Eşbütünleşme regresyon modeli hata terimlerinde olası değişen varyans ve/veya otokorelasyon sorununun varlığı durumunda, katsayı tahminlerinin tutarlı elde edilmesini sağlamak için Newey and West (1987) değişen varyans ve otokorelasyon tutarlı (heteroscedasticity and auto-correlation consistent) uzun dönem varyanslara dayalı t-istatistikleri için olasılık değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca, sabit veya sabit ve trendli model spesifikasyonlarında, trend değişkeni istatistiki olarak anlamlı bulunduğu için yorumlar sabit ve trendli modele göre yapılmıştır. Son olarak, eşbütünleşme modeli değişkenlerin logaritmik değerleri kullanılarak tahmin edildiği için katsayılar esneklik olarak yorumlanmıştır.

OLS'e göre GEPÜ'daki %1 artış Türkiye turizm gelirlerini %0.8 azaltmaktadır. Dolar/TL kurundaki %1 artış turizm gelirlerini %1.2 artırmaktadır. Her ne kadar FMOLS, CCR ve DOLS tahmincileri farkı varsayımlara dayalı olarak içsellik sorununu ele alsada bunlardan elde edilen katsayılar birbirleri ile tutarlıdır. Buna göre, GEPÜ'daki %1 artış Türkiye turizm gelirlerini yaklaşık %0.95 azaltırken; TL'nin dolar karşısında %1 değer kaybetmesi Türkiye turizm gelirlerini %1.35 ila 1.50 arasında azaltmaktadır. Böylece, turizm gelirlerinin belirsizlik esnekliği birden küçük iken kur esnekliği birden büyüktür.,

Tablo 4: Eşbütünleşme Katsayı Tahminleri

Değişken	OLS	FMOLS	CCR	DOLS
Sabit	18.086*** (0.000)	18.650*** (0.000)	18.749*** (0.000)	18.797*** (0.000)
@Trend	-0.016*** (0.000)	-0.018*** (0.000)	-0.019*** (0.007)	-0.016** (0.020)
lnGEPÜ	-0.807*** (0.000)	-0.943*** (0.000)	-0.967*** (0.000)	-0.964*** (0.000)
lnDolar/TL	1.243*** (0.000)	1.475*** (0.000)	1.502*** (0.000)	1.353*** (0.001)

Not: OLS: En küçük kareler (ordinary least squares). FMOLS: Tam değiştirilmiş en küçük kareler (fully modified ordinary least squares, bkz. Phillips ve Hansen, 1990). CCR: Kanonik eşbütünleşme regresyonu (canonical cointegrating regression, bkz. Park, 1992). DOLS: Dinamik en küçük kareler (dynamic ordinary least squares, bkz. Stock ve Watson, 1993). DOLS tahmini için maksimum gecikme uzunluğu 12 olarak alınmış ve optimal öncül (lead) ve gecikme (lag) sayıları Schwarz bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Parantez içerisindeki değerler, Newey and West (1987) değişen varyans ve otokorelasyon tutarlı ((heteroscedasticity and auto-correlation consistent) uzun dönem varyanslara dayalı t-istatistikleri için olasılık değerlerini göstermektedir. Uzun dönem varyanslar, bant genişliği (bandwidth) Newey-West metodu ile belirlenmiş ve Barlett çekirdek tahmincisi ile elde edilmiştir.

Değişkenler arasındaki uzun dönem eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesi, kısa dönem için nedensellik ilişkilerinin olabileceğini ihtiva etmektedir. Nedensellik ilişkilerinin analiz için Granger (1969) yaklaşımından yararlanmak mümkündür. Bu yaklaşım, değişkenlerin durağan hallerinin kullanılmasını gerektirdiği için VAR tahminleri serilerin birinci farkları kullanılarak yapılmıştır. Önemli bir diğer nokta, VAR modeli tahmin edilirken hata terimlerinde otokorelasyon probleminin olmadığı ve istikrar koşulunun sağlandığı gecikme sayısının (p) belirlenmesidir. Bu kapsamda, 12 gecikmeli VAR modeli tahmininden başlayarak 1 gecikmeli VAR modeli tahminine kadar tahminde otokorelasyon ve istikrar koşulu kontrol edilmiş ve uygun gecikme sayısı üç (3) olarak belirlenmiştir.

Granger nedensellik analizi sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir. Sonuçlar genel anlamda, değişkenler arasında kısa dönemli nedensellik ilişkilerinin olmadığı yönünde kanıtlar sunmaktadır. Kurdan GEPU'ya tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiş olup; bunun yüzde 10 anlam düzeyinde olduğu düşünülürse, çok güçlü olmadığı söylenebilir. Böylelikle, kısa dönemde döviz kuru, turizm gelirleri ve GEPU arasında öngörü bilgisi verebileceğine dair güçlü bir kanıt bulunamamıştır.

Tablo 5: Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Açıklayıcı Değişken		
	D(lnTG)	D(lnGEPU)	D(lnDolar/TL)
D(lnTG)		1.574 [0.665]	0.549 [0.907]
D(lnDolar/TL)	0.759 [0.859]	0.175 [0.981]	

Not: Nedensellik Wald istatistiği VAR(3) modeline bağlı olarak elde edilmiştir. *, yüzde 10 anlam düzeyinde sıfır hipotezinin reddedilebildiğini göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, küresel ekonomik politika belirsizliği, Türkiye turizm gelirleri ve Dolar/TL döviz kuru arasındaki bağlantı Ocak 2012-Eylül 2022 dönemine ait aylık veriler kullanılarak analizler yapılmıştır. Bildiğimiz kadarıyla GEPU'nun Türkiye turizm gelirleri ve Dolar/TL döviz kuru üzerindeki etkisini inceleyen ilk çalışmadır. Granger Nedensellik ve Engle Granger, Phillips Ouliaris ve Eşbütnleşme Tahmincileri (DOLS, FMOLS ve CCR) analiz yöntemleri kullanılarak, belirsizlik seviyesindeki artışın turizm gelirlerini azalttığı tespit edilmiştir. Uzun dönemde kurun artışı turizm gelirlerini pozitif etkilemektedir. Bulgularımız, turistlerin belirsizlikle ilgili ekonomi politikalarında bir artış yaşadıklarında turizm harcamalarını azaltma eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. GEPU'daki %1'lik artış turizm gelirlerini %0.8 negatif etkilemekte ve turizm gelirlerinde azalmaya yol açmaktadır. Kurdaki %1 artış turizm gelirlerini %1.2 pozitif etkileyerek artış sağlamaktadır.

Analiz sonucunda elde edilen bilgiler ekonomik politika belirsizliklerinin turizm faaliyetlerini olumsuz etkilediği bulgusunu elde eden diğer çalışmalar ile paralellik göstermektedir (Gozgor ve Ongan, 2017; Gozgor ve Demir, 2018; Singh vd., 2019; Işık vd., 2020). Bu çalışmadan elde edilen nedensellik ilişkisinin olmadığı bulgusu literatür ile paralel değildir (Wu ve Wu, 2019; Akadiri vd., 2020; Wu ve Wu, 2020 ve Wu vd., 2021). Bu sonucun hem kullanılan örneklem ülke(ler) hem de nedensellik ilişkisinin araştırıldığı ekonometrik yöntemler arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir. Sonuçlar, politika yapımcıların ekonomik politikaları hakkındaki belirsizliklerin turizm sektörü üzerindeki uzun dönem etkisini dikkate almaları gerektiğini göstermektedir. Turizm gelirlerine dayalı kararlar alınırken küresel ekonomik politik belirsizliğin dikkate alınması önem arz etmektedir.

Gelecekteki çalışmalar farklı ülke veya ülke grupları için belirsizlik faktörleri ve döviz kurları arasındaki ilişkileri değişik ekonometrik yöntemler kullanarak analiz edebilirler. Belirsizlik ve döviz kurları arasındaki ilişki ekonomiler için önemli bir gelir etkisi olan turizm gelirleri için yeni bir bakış açısı sağlayabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makalenin tamamı Öğr. Gör. Dr. Elif Hilal NAZLIOĞLU tarafından kaleme alınmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Akadiri, S. S., Alola, A. A., and Uzuner, G. (2020). Economic Policy Uncertainty and Tourism: Evidence From The Heterogeneous Panel. *Current Issues in Tourism*, 23(20), 2507-2514. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1687662>
- Akdağ, S., Kılıç, İ., Gürlek, M., & Alola, A. A. (2023). Does Economic Policy Uncertainty Drive Outbound Tourism Expenditures in 20 Selected Destinations?. *Quality & Quantity*, 57(5), 4327-4337. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11135-022-01538-y>
- Baker, S. R., Bloom, N., and Davis, S. J. (2016). Measuring Economic Policy Uncertainty. *Quarterly Journal of Economics*, 131 (4), 1593–1636. <http://doi.org/10.1093/qje/qjw024>
- Bloom, N., M.A. Kose, and M. Terrones.(2013) Held Back by Uncertainty, Finance and Development. International Monetary Fund, Washington.
- Carroll, S. S. (1996). Estimating The Uncertainty in Spatial Estimates of Areal Snow Water Equivalent. *Hydrology Research*, 27(5), 295-312. <https://doi.org/10.2166/nh.1996.0011>
- Cekin, S.E., Pradhan, A.K., Tiwari, A.K., and Gupta, R. (2020). Measuring Co-dependencies of Economic Policy Uncertainty in Latin American Countries Using Vine Copulas. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 76, 207-217. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2019.07.004>
- Dickey, D.A., and Fuller, W.A., (1979). Distribution of The Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Journal of the American Statistical Society*, 75, 427–431. <https://doi.org/10.1080/01621459.1979.10482531>
- Dragouni, M., Filis, G., Gavriilidis, K. and Santamaria, S. (2016). Sentiment, Mood and Outbound Tourism Demand. *Annals of Tourism Research*, 60 (1), 80–96. <http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2016.06.004>
- Economic Policy Uncertainty, (2023). https://www.policyuncertainty.com/global_monthly.html
- Engle, R. F., and Granger, C. W. J. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing. *Econometrica*, 55, 251-276. <https://doi.org/10.2307/1913236>
- Giavazzi, F. and McMahon, M. (2012). Policy Uncertainty and Household Savings. *Review of Economics and Statistics*, 94 (2), 517–531. https://doi.org/10.1162/REST_a_00158
- Gozgor, G. and Demir, E. (2018). The Effects of Economic Policy Uncertainty on Outbound Travel Expenditures. *Journal of Competitiveness*, 10(3), 5-15. <https://doi.org/10.7441/joc.2018.03.01>
- Gozgor, G., and Ongan, S. (2017). Economic Policy Uncertainty and Tourism Demand: Empirical Evidence from The USA. *International Journal of Tourism Research*, 19(1), 99-106. <https://doi.org/10.1002/jtr.2089>
- Granger, C.W.J., (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. *Econometrica* 37, 424–438. <https://doi.org/10.2307/1912791>
- Güney, P.Ö. (2020). Ekonomik Politika Belirsizliği ve Döviz Kuru Oynaklığı. *Bankacılar Dergisi*, 114, 3-17. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/dergiler/dosya/89/tbb_114.pdf#page=5
- Gürsoy, S. (2021). Ekonomik Politik Belirsizliğin Turizm Getirileri Etkisi: Türkiye’den Kanıtlar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 28-43. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hsbdergi/issue/60365/852400>

- Işık, C. Sirakaya-Turk, E. ve Ongan, S. (2020). Testing The Efficacy of The Economic Policy Uncertainty Index on Tourism Demand in USMCA: Theory and Evidence. *Tourism Economics*, 26(8), 1344-1357. <https://doi.org/10.1177/1354816619888346>
- Kwiatkowski, D., Phillips, P.C.B., Schmidt, P., and Shin, Y., (1992). Testing The Null Hypothesis of Stationary Against The Alternative of a Unit Root. *Journal of Econometrics* 54,159–178. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(92\)90104-Y](https://doi.org/10.1016/0304-4076(92)90104-Y)
- Korkmaz, Ö., ve Güngör, S. (2018). Küresel Ekonomi Politika Belirsizliğinin Borsa İstanbul'da İşlem Gören Seçilmiş Endeks Getirileri Üzerindeki Etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(ICEESS'18), 211-219. <https://doi.org/10.18506/anemon.452749>
- Kök, D. ve Nazhoğlu, E. H. (2020). Finansal Piyasalarda Asimetrik Nedensellik: BIST100, VIX ve Döviz Kuru Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (55), 245-262. <https://doi.org/10.18070/erciyesiiibf.659871>
- Park, J. Y. (1992). Canonical Cointegrating Regressions. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 119-143. <https://doi.org/10.2307/2951679>
- Payne, J. E., Nazlioglu, S., Mervar, A., and Niroomand, F. (2023). Economic Policy Uncertainty, COVID-19, and Tourist Stays in Croatia: Evidence from a Fourier Toda-Yamamoto Modeling Approach. *The International Trade Journal*, 37(1), 7-26. <https://doi.org/10.1080/08853908.2022.2134233>
- Phillips, P. C. B., and Ouliaris, S. (1990). Asymptotic Properties of Residual Based Tests for Cointegration. *Econometrica*, 58 (1), pp. 165-193. <https://doi.org/10.2307/2938339>
- Phillips, P. C., and Hansen, B. E. (1990). Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes. *The Review of Economic Studies*, 57(1), 99-125. <https://doi.org/10.2307/2297545>
- Singh, R., Das, D., Jana, R. K., and Tiwari, A. K. (2019). A Wavelet Analysis for Exploring the Relationship Between Economic Policy Uncertainty and Tourist Footfalls in the USA. *Current Issues in Tourism*, 22(15), 1789-1796. <https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1445204>
- Stock, J. H., and Watson, M. W. (1993). A Simple Estimator of Cointegrating Vectors in Higher Order Integrated Systems. *Econometrica: Journal Of The Econometric Society*, 783-820. <https://doi.org/10.2307/2951763>
- Tsai, C. H., & Chen, C. W. (2011). The Establishment of a Rapid Natural Disaster Risk Assessment Model for the Tourism Industry. *Tourism Management*, 32(1), 158-171. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.05.015>
- Tsui, W. H. K., Balli, F., Tan, D. T. W., Lau, O., and Hasan, M. (2018). New Zealand Business Tourism: Exploring the Impact of Economic Policy Uncertainties. *Tourism Economics*, 24(4), 386-417. <https://doi.org/10.1177/1354816617731387>
- TUIK, (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-III.-Ceyrek:-Temmuz---Eylul,-2023-49604>.
- Wu, T. P., and Wu, H. C. (2019). Causality Between European Economic Policy Uncertainty and Tourism Using Wavelet-Based Approaches. *Journal of Travel Research*, 58(8), 1347-1356. <https://doi.org/10.1177/0047287518803204>
- Wu, T. P., and Wu, H. C. (2020). A Multiple and Partial Wavelet Analysis of the Economic Policy Uncertainty and Tourism Nexus in BRIC. *Current Issues in Tourism*, 23(7), 906-916. <https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1566302>
- Wu, T. P., Wu, H. C., Wang, C. H., Wu, H., and Wu, Y. Y. (2021). The Effect of Economic Policy Uncertainty on BRIC Tourism. *Anatolia*, 32(3), 501-509. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1916550>
- Wu, T. P., Wu, H. C., Liu, S. B., Wu, C. F., and Wu, Y. Y. (2022). Causality Between Global Economic Policy Uncertainty and Tourism in Fragile Five Countries: A Three-dimensional Wavelet Approach. *Tourism Recreation Research*, 47(5-6), 608-622. <https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1870072>

SUMMARY

Economic, political and infectious disease risks and uncertainties, such as the 2008 global economic crisis, the 2010 European debt crisis, the 2011 Arab Spring, the 2019 Covid-19 Pandemic, the 2022 Ukraine-Russia war and the 2023 geopolitical tensions in the Middle East, affect economic activity. Although it has a negative impact, it also changes social life. These events can also have a negative impact on the tourism sector. For example, the decisions on travel restrictions that were taken after the outbreak of the Covid-19 pandemic have brought national and international tourism activities to a standstill. It is generally accepted that the tourism sector, which is an important component of national income, has a significant economic impact in developing countries.

The aim of this study is to analyse the impact of the Global Economic Policy Uncertainty (GEPU) and the exchange rate on the tourism receipts of Türkiye. The period between the January of 2012 and the September of 2022 was considered as the period of analysis. Using monthly data, time series causality and cointegration analyses were carried out. Granger causality analysis has the advantage of providing predictive information between variables in the short run. Engle, Granger and Phillips Ouliaris cointegration analysis was used for the long-run relationship and OLS (Ordinary Least Squares), FMOLS (Fully Modified Ordinary Least Squares), CCR (Canonical Cointegration Regression) and DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares) estimators were used to estimate the cointegration parameters.

According to OLS, an increase of 1 % in the GEPU reduces the tourism receipts of Türkiye by 0.8 %. An increase of 1% in the dollar/TL exchange rate increases tourism receipts by 1.2%. Although the FMOLS, CCR and DOLS estimators deal with the endogeneity problem on the basis of different assumptions, the coefficients obtained from them are consistent with each other. Accordingly, while an increase of 1% in the GEPU reduces Türkiye's tourism receipts by approximately 0.95%, the depreciation of the TL by 1% against the dollar reduces Türkiye's tourism receipts by 1.35 to 1.50%. Thus, while the uncertainty elasticity of tourism receipts is less than one, the exchange rate elasticity is greater than one.

As a result, the cointegration analysis shows that, in the long run, an increase in the GEPU reduces tourism receipts in Türkiye, while an increase in the exchange rate increases tourism receipts. The causality analysis suggests that there is no causal relationship between the variables in the short run. These results provide evidence that long-term policies aimed at improving Türkiye's tourism infrastructure should take into account both global uncertainty and exchange rate dynamics.

Finally, the results of the study may contribute to new and comprehensive information on economic policy uncertainty and exchange rates in developing countries.